

Жив у селі Городищі малопомітний парубок Омелян, син Горілого Павла Якимовича. Коли настав час одружуватися, взяв він собі за дружину Марію Іллівну із роду Міщенків, що жила на суміжній вулиці. Більше двох років не мало подружжя дітей. І тоді був у сім'ї якийсь лад. А пішли малюки, почалися сварки. Батько сина не відділяє, бо ні з чого було виділити частку. Він мав п'ять десятин козачої (малопродатної, бо з держзапасів) землі та кілька десятин, отриманих у посаг за дружиною. Ця земля і непогана, але після смерті тещі тітки пред'явили позов на дві третини. Що ж робити Омеляну? Він був батьком двох дітей, і сімейне становище все погіршувалось. На початку ХХ століття Росія будувала в Маньчжурії Східнокитайську залізницю. Туди поїхало доволі сільчан на заробітки. Поїхав з ними і Омелян. Це було в 1905—1906 роках. Заробивши якісь там гроші, повернувся додому і придбав бідняцьке обійстя в Басараба, що переселився в Томську губернію. Батько виділив йому 2,5 десятини малопродатного піщаного ґрунту — розживайся, сину!

Але головніше, що привіз Омелян із заробітків — ідею створення торгової кооперації, про яку в той час по селах ніхто, і гадки не мав. На будівництві залізниці були, мабуть, засланці-демократи, котрі навчали людей, як організуватися в колективи для боротьби з нестатками та несправедливістю, що творила тодішня влада. Це був післяреволюційний період. З цією ідеєю познайомились й інші городиські заробітчани, тільки ніхто нею не скористався.

Ось Омелян зі свояком Коноплянним Кузьмою написали «прошеніє» у волость, щоб дозволено було відкрити торговельну кооперацію в селах, і описали принцип її організації — концепцію статуту. Довго ходила їхня «бомага». Мабуть, не тільки в повіті, а й у губернії побувала. Дуже вже начальство було налякане революцією. Аж ось майже через рік надійшов дозвіл. Тільки треба було зареєструвати в волості статут і подати нове «прошеніє» за підписом ініціативної групи. Склали статут, як навчали їх демократи на будівництві дороги в Маньчжурії, написали «прошеніє» і дозвіл цього разу отримали набагато швидше. Тепер розпочалося найважче. До кого Омелян не звертався з пропозицією вступити у пайщики, ніхто не заперечував, а от гроші, хоч і малі, вкласти ніхто не поспішав. Тоді в селі торгувало до півтора десятків єврейських сімей, і вони побачили в Омеляні страшного конкурента. Розпустили чутку, щоб ніхто його не підтримував, бо, мовляв, той злидзяга збере гроші, розтринькає і кінці у воду. Навіть батько, Павло Якимович, засудив починання сина: людські діти, мовляв, працюють, а ти ходиш з політуркою по селу, соромно й дивитись...

Тоді Омелян за чисюсь підказкою, а чи сам додумався, — звернувся до священика, учителя і пана Мельника, що ще доживав свій вік у Глодах. Священик благословив починання і разом з учителем вступили в пайщики, внісши по 10 крб. Схвалив ідею і пан, але зі вступом не квапився. Після благословення сільчани з більшою довірою поставились до Омеляна. Стали записуватись у пайщики. Особливо родичі по дружині Марії, бо були заможнішими, та й рід великий, не те, що в Омеляна. А батько Омеляна в кооперацію не вступив і вже по відкритті торгівлі жодного разу не зайшов до крамниці.

Так на весну 1908 року зібралось в кооперації близько п'ятдесяти чоловік, обрали правління в складі голови, рахівника, скарбника, продавця і голови ревкомісії, орендували в Цюпира комору, що стояла на розі вулиць Журбівка і Шлях. Продавцем був призначений Омелян, а скарбником Кузьма Конопляний.

Торгівля пішла так успішно, що після першого поділу прибутків серед пайщиків у кінці 1908 року селяни побачили вигоду і стали поспішно вступати в кооперацію. Бо ціни в кооперації були нижчі, ніж у єврейських крамницях, а вибір товарів кращий, та й прибуток у кінці року. Тоді єврейська торгівля майже зовсім припинилась, і більшість їх виїхала з села. А кооперація процвітала. Незабаром було побудовано власне приміщення на майдані біля церкви.

Так зародилась кооперативна торгівля в Городищі (тепер Бахмацького району Чернігівської області).

Іван ГОРІЛИЙ.

АВТОГРАФИ ДРУЖБИ

Це було напередодні відкриття Сосницького літературно-меморіального музею О. Довженка. Багато письменників України вирішили подарувати свої кращі книги музеєві мудрого сина Десни. Одним із перших відгукнувся на це й наш великий земляк Павло Григорович Тичина.

Як відомо, український поет завжди привітно ставився до Олександра Петровича, в різні періоди свого життя раз по раз зустрічався з ним, високо шанував його щедрий талант. У свою чергу Довженко теж пильно стежив за неухильним літературним зростанням Павла Тичини.

За спогадом автора книги «З берегів зачарованої Десни» О. С. Грищенка, Дов-

женко ще в житомирські роки (1919—1920) чудово декламував напам'ять революційні вірші молодого Тичини, зокрема «На майдані» та «Як упав же він з коня». Ці полум'яні поезії натхненно читав з відкритої проти міського собору естради, активно вступивши в дискусію з місцевими поетами — представниками формалістично-футуристичного напрямку, і вже тоді ними полонив серця багатьох слухачів.

Де та коли відбулося перше знайомство цих даровитих синів землі чернігівської?

Найбільш ймовірно, що в тому ж Києві влітку 1920 року. Там одразу ж після зволення міста від польської інтервенції їм обом довелося працювати в 1-ому Українському драматичному театрі ім. Т. Г. Шевченка. Довженко виконував обов'язки комісара. Тичина завідував літературною частиною. Отже, не обходилося без взаємин.

Дещо пізніше обидва опинилися в Харкові, куди приїхали в один і той же 1923 рік: Довженко — з Берліна, де перебував на дипломатичній службі; Тичина — з Києва.

Тодішній Харків був центром літературного життя Радянської України, столицею молодого республіки. Працюючи художником-ілюстратором газети «Вісті ВУЦВК», Олександр Петрович досить швидко потрапляє у творчий столичний вир і в численному ряді дружніх шаржів на своїх сучасників висловлює особисте ставлення до того чи іншого літературно-мистецького явища.

Саме тоді такий шарж з'явився, до речі, й на Павла Григоровича в шостому номері газети «Література, наука, мистецтво». Цей малюнок несе в собі «позитивний сміховий заряд», засвідчує теплу, широкеруду повагу молодого художника до свого музично-ніжного земляка з Пісок. Шарж «Павло Тичина до «Космічного оркестру» («Сонячний кларнетист») є, крім усього, ще й своєрідним взірцем вдалого творчого обігрування як прізвища поета, так і назви його ліричної книги «Сонячні кларнети».

Графічний портрет поета Довженко з любов'ю виконав для літературного альманahu «Гарт», який видано в Харкові 1925 року.

Тонку заглибленість П. Г. Тичини в життя, його схвилюваність революційними змінами, переконливу віру у велич людського духу Олександр Петрович майстерно передав у створеному ним же образі співця нового світу. Цей світ, як показав Довженко, молодий поет бачить у нестримному русі, в постійному радісному оновленні. Перед Тичиною — могутній розмах індустрії, величезні сучасні споруди. І зводяться вони на місці звалених церковних дзвіниць, котрі символізують собою сумну дореволюційну дійсність.

1935 року (напередодні Першотравня) О. П. Довженко, П. Г. Тичина і ще ряд відомих митців спільно гостують у родині тодішнього секретаря Київського обкому та міського партії П. П. Постишева. А наступного року обидва входять до складу Українського комітету по відзначенню 100-річчя з дня смерті О. С. Пушкіна.

Разом бачимо їх і в грізні дні Великої Вітчизняної війни. Перебуваючи в Саратові, влітку 1942 року обидва земляки сфотографувалися з М. Т. Рильським. На одній з фотографій, що її було подаровано Максиму Тадейовичу, Довженко лишив жартівливий запис: «Павло Тичина і я коло пам'ятника великому українському поету Максиму Рильському на Волзі». На передньому плані фото зафіксовано величне, майже монументальне зображення М. Рильського, а далі — у військовій формі Довженко і з ним Тичина.

Словом, земляцька дружба міцніла.

У кінці серпня Довженко й Тичина знову в Саратові. Вони беруть активну участь у Другому антифашистському мітингу представників українського народу. А через деякий час разом виступають у Москві на великому літературному вечорі письменників і діячів мистецтв України, організованому для збору коштів у фонд оборони країни.

Весною 1943 року в Москві готується до друку здвоєний номер щойно відновленого тоді літературно-громадського ілюстративного журналу «Україна», Довженко й Тичина увійшли до складу його редколегії; і це ще раз засвідчує, що творчі зв'язки між поетом і майстром кіно не поривалися.

Пам'ятним був для Довженка 1955 рік. На його адресу в Москву сипались телеграми, у зв'язку з відзначенням шістдесятирічного ювілею надходило безліч сонячних привітань. Під текстом одного з них поміж іншими стояло й знайоме прізвище поета...

А коли в 1959 році готувався збірник статей і слогадів про митця, Павло Григорович написав передмову.

«І як це міг народ, якого душили капіталісти, поміщики й царі, такого могутнього народити? І як це міг вічнозамріяний лісостеп такого пружного і до звершення діл найтрудніших завжди поспішаючого, гарячого появити!» — дивувався Тичина, починаючи свої роздуми.

Ось чому, даруючи для музею кіномитця особисті книги і згадуючи при цьому дружні мистецькі зустрічі та розмови з Довженком, Павло Григорович зробив на одній із них власноручний напис, який і став єдиною реліквією земляка-поета в селянській хаті співця людської краси:

«13/VI-59

До бібліотеки музею О. П. Довженка від П. Тичини. «...Рішучість випромінювалась з його високого чола й передавалась і на тебе, його співбесідника. Сила волі була у нього залізна. Сила волі — полководця. Дивлячись на обличчя Олександра Петровича, думалось, можливо, отаке обличчя було у співця Мітуса легендарного або ж Бояна із «Слова о полку Ігоревім». Воно ж було у Довженка і скупчено одухотворене і разом з тим строге, суворе.

...Ми любили його, зараз любимо й цінуємо — і саме ж за те, що він, наш славний Олександр Петрович, не жалюючи сил своїх, велику брав участь у формуванні нових людей...».

Віталій ПРИГОРОВСЬКИЙ.